

FELSEFE DÜNYASI

2015/YAZ/ SUMMER Sayı/Issue: 61

FELSEFE / DÜŞÜNCE DERGİSİ

Yerel, Süreli ve Hakemli Bir Dergidir.

ISSN 1301-0875

Sahibi/Publisher

Türk Felsefe Derneği Adına
Başkan Prof. Dr. Ahmet İNAM

Yazı İşleri Müdürü/Editorial Manager

Prof. Dr. Murtaza KORLAELÇİ

Yazı Kurulu/Editorial Board

Prof. Dr. Ahmet İNAM (ODTÜ)

Prof. Dr. Murtaza KORLAELÇİ (Ankara Üniversitesi)

Prof. Dr. İsmail KÖZ (Ankara Üniversitesi)

Prof. Dr. Celal TÜRER (Ankara Üniversitesi)

Prof. Dr. M. Kazım ARICAN (Yıldırım Beyazıt Ün.)

Doç. Dr. Levent BAYRAKTAR (Yıldırım Beyazıt Ün.)

Dr. M. Enes KALA (Yıldırım Beyazıt Ün.)

Felsefe Dünyası yılda iki sayı olmak üzere Temmuz ve Aralık aylarında yayımlanır. 2004 yılından itibaren Philosopher's Index ve Tubitak/Ulakbim tarafından dizinlenmektedir.

Felsefe Dünyası is a refereed journal and is published biannually. It is indexed by Philosopher's Index and Tubitak/Ulakbim since 2004.

Adres/Adress

Necatibey Caddesi No: 8/122

Kızılay - Çankaya / ANKARA

PK 21 Yenışehir/Ankara • Tel & Fax: 0 312 231 54 40

www.tufed.org.tr

Fiyatı / Price: 35 ₺ (KDV Dahil)

Banka Hesap No / Account No:

Vakıf Bank Kızılay Şubesi

IBAN : TR82 0001 5001 5800 7288 3364 51

Dizgi ve Baskı / Design and Printed by.

Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık ve Ticaret
İşletmesi

Alinteri Bulvarı 1256 Sokak No: 11

Yenimahalle/ANKARA

Tel: 0 312 354 91 31 (Pbx) Fax: 0 312 354 91 32

Basım Tarihi : Temmuz 2015, 750 Adet

Ahlak Felsefesinde Olgu-Değer Ayrımı ve Nesnelci Ahlakî Realizm Açısından Değerlendirilmesi

Ferhat YÖNEY*

1. Giriş

Ahlak Felsefesinde olgu-değer ayrımı olarak bilinen problem 18.yüzyılda yaşayan filozof David Hume ve 20. yüzyılın ilk yarısında yaşamış olan G. E. Moore ile anılmaktadır. Olgu-değer ayrımı, betimsel değeri olan önermeler olarak tanımlayabileceğimiz olgu önermeleri ile eylemlerimize ilişkin önermeler olarak tanımlayabileceğimiz değer önermeleri arasındaki ilişkiyi ve bu ikisi arasındaki farklılıkları ortaya koyan argümanlardır.

David Hume'da olgu-değer ayrımı Hume'un *İnsan Doğası Üzerine İnceleme* eserine ve özellikle de bu eserin bir paragrafı ve bu paragrafta ilişkin yorumlara dayanır. David Hume'un ahlak felsefesinin nasıl anlaşılması gerektiğine ilişkin farklı yorumlara paralel biçimde bu paragraftan yani David Hume'da olgu-değer ayrımından meta etik alanının problemleri açısından çıkarılan sonuçlar da farklılaşmaktadır. Bu makalede David Hume'un eserindeki ilgili paragrafta ilişkin yorumlardan sadece birinden hareketle meta etik alanının problemleri açısından yapılan çıkarımlar ve bu çıkarımların nasıl değerlendirilmesi gerektiğine değineceğim. Hume Yasasına dayandırılan bu çıkarımlar meta etikteki bilişselcilik-gayri bilişselcilik ve ahlakî realizm-ahlakî antirealizm tartışması üzerinedir.

Hume Yasasından farklı bir argüman olmasına rağmen, Hume Yasası ile sıkça karıştırılan Moore'un "Açık Soru Argümanı" ise Moore tarafından nesnel ahlakî özelliklerin doğası yani bu ahlakî özelliklerin nasıl

*İstanbul Medeniyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü, Arş. Gör.
(Bu çalışma İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe Anabilim Dalında Doç. Dr. Abdurrahman Aliy danışmanlığında devam eden *İlahi Buyruk Teorisi ve Diğer Ahlakî Realizm Türlerinin Değerlendirilmesi* isimli Doktora Tezinden türetilmiştir.)

özellikler olduğuna ilişkin bir argüman olarak kullanılmıştır. Moore ile ilgili bölümde ise hem açık soru argümanı hem de Moore'un bu argümandan nesnel ahlaki özelliklerin doğasına ilişkin çıkardığı sonuçları değerlendireceğim.

Hume ve Moore'da olgu-değer ayırımına geçmeden önce ise kısaca ahlaki realizm ve ahlaki realizmin nasıl anlaşılması gerektiğini özetlemek istiyorum.

2. Ahlaki Realizm ve Felsefi Kriterler

Ahlaki Realizm, ahlakla ilgili önermelerimizin doğruluk değeri aldığını ve bu ahlaki önermelerin en azından bazılarının doğru olduğunu savunan felsefi pozisyonudur. Nesnelci Ahlaki Realizm, ahlaki özelliklerin insan zihninden, yani insanların eğilimleri, arzuları, düşüncelerinden bağımsız olarak var olduğunu savunur. Nesnelci ahlaki realizm türlerini ise temelde üçe ayırabiliriz. Bu üç tür, nesnel ahlaki özelliklerin doğasına ilişkin farklı görüşler öne sürerler. Bunlar ahlaki doğalcılık, ahlaki doğaüstüçülük ve teistik ahlakıdır.

Nesnelci ahlaki realizmin birinci türü olarak ahlaki doğalcılık, ahlaki özelliklerin doğa bilimlerinin konusu olan özellikler ile benzer şekilde doğal, gözlemlenebilir özellikler olduğunu savunur. Ahlaki Doğalcılığın tezi, ahlakın doğa bilimleri veya doğal bilimler ve psikoloji, sosyoloji gibi bilimlerin kavramlarıyla anlaşılabilirdir.¹ Ahlaki doğalcılık türlerinde ahlaki özellikler genelde biyoloji, psikoloji veya sosyoloji bilimlerinin terimleriyle ifade edilmektedir.

Nesnelci Ahlaki realizmin ikinci türü olan ahlaki doğaüstüçülük ise iki temel teze dayanmaktadır. Bunlardan birincisi ahlaki özelliklerin ne doğal ne de teistik² başka özelliklere indirgenemeyen kendine has özellikler olduğu, ikincisi ise bu özelliklerin doğal olmayan yani doğaüstü özellikler olduğudur. Ahlaki özelliklere ilişkin böyle bir ontoloji sonucunda ortaya çıkan üçüncü iddia ise en azından bazı ahlaki önermelerin delile dayan-

¹ James Rachels, "Naturalism", *The Blackwell Guide to Ethical Theory*, 2. bs., Editör: Hugh LaFollette, Blackwell Publishing, Oxford, 2006, s. 75.

² Erik J. Wielenberg, "In Defense of Non-Natural, Non-Theistic Moral Realism", *Faith and Philosophy*, Vol. 26, No: 1, Ocak 2009, s. 25, 26.

maksızın doğrudan bilinen önermeler olduğudur.³ Bu yüzden bu tip ahlak teorileri zaman zaman sezgicilik olarak da adlandırılmaktadır.⁴

Ahlaki özelliklerin teistik özellikler olduğunu savunan üçüncü nesnelci ahlaki realist türü ise ahlaki özelliklerin Tanrısal özellikler olduğu iddiasındadır. Buna göre ahlaki özellikler Tanrı'nın iradesi, Tanrı'nın emirleri, Tanrı'nın niyetleri gibi özellikler ile tanımlanır.

Ahlaki realizmin doğru anlaşılması için ahlaki realist bir teorinin sağlaması gerektiğini düşündüğüm bazı felsefi kriterler olduğunu düşünüyorum. Bunlar ahlak hakkındaki günlük konuşmalarımızda, ahlaki önermelerde, ahlaki yargılarımızda bulunan ve insanların geneli tarafından kabul edilen bazı özelliklere karşılık gelen, çağdaş ahlak felsefindeki kavramlardır. Yani bir ahlaki realist teori, bu kriterleri sağlamalı veya bunlarla uyumlu olmalıdır veya bir ahlaki realist teori bu kriterleri sağladığı veya bunlarla uyumlu olduğu ölçüde başarılıdır. Bu felsefi kriterler şunlardır;

a. Ahlaki Özellikler-Doğal Özellikler İlişkisi: Ahlak hakkındaki konuşmalarımızdaki en temel özelliklerden biri; bir eyleme belirli bir ahlaki özellik yüklediğimizde aynı doğal özelliklere sahip başka bir eyleme de aynı ahlaki özelliği yüklememiz gerektiği ve bunun hepimiz için mantıksal bir zorunluluk olduğudur. Evrensellik olarak da niteleyebileceğimiz bu özelliğe göre, ahlaki yargılarımızda “iyi, kötü” gibi ahlaki özellikleri yüklediğimiz, haksız yere bir insanı öldürme, hırsızlık yapma, yardıma muhtaç birine yardım etme gibi eylemler yani ahlaki yargılara konu olan şeyler; doğal yani gözlemlenebilir olgular olduğu için doğal özelliklere sahip eylemler ile bu eylemlere yüklediğimiz ahlaki özellikler arasında zorunlu bir ilişki olmalıdır.

Çağdaş ontolojide “bağlılık ilkesi” (supervenience principle)⁵ olarak bilinen, ahlaki yargılarımızda da içerilen ve ahlak felsefecileri tarafından da genel kabul gören bu ilkeye göre iki eylem doğal özellikleri açısın-

3 Russ Shafer-Landau, *Moral Realism: A Defence*, Oxford University Press, New York, s. 66.

4 Jeff McMahan, “Moral Intuition”, *The Blackwell Guide to Ethical Theory*, Editör: Hugh LaFollette, Oxford, Blackwell, 2006, s. 92-110.

5 Brian McLaughlin, Karen Bennett, “Supervenience”, *Stanford Encyclopedia of Philosophy*, Haziran 10, 2014, (Çevrimiçi), <http://stanford.library.usyd.edu.au/entries/supervenience/>.

dan farklı olmadığı sürece ahlaki özellikleri açısından farklı olamaz. Yani doğal özellikleri aynı olan iki eylemin ahlaki özellikleri zorunlu olarak aynıdır.⁶ Ahlaki özelliklerin, doğal özelliklere bağlı olması ve bu ilişkinin zorunlu bir ilişki olması gerekmektedir. Bu ilişkinin kopması durumunda ahlaki özellikler ile sıkı bir ilişki içinde bulunması gereken doğal özellikler ahlaki özelliklerin kontrolünden çıkar. Bu durumda ise ahlaki yargılarımız tamamen keyfi hale gelir ki bu kabul edilemez.⁷

Ahlaki realist teori, ahlaki özellikler ile ahlaki yargılarımıza konu olan doğal özellikler arasındaki zorunlu bağlılık ilişkisini kurabilmeli ve bu ilişkiyi tutarlı bir biçimde savunabilmelidir. Yani ahlaki özellikler doğal özelliklerden bağımsız, kopuk, serbestçe dolaşan, dalgalanan özellikler olmamalıdır. Bu felsefi kriterin bir diğer yönü ise ahlaki özellikleri neden belirli doğal özelliklere yüklediğimiz ancak başka doğal özelliklere yüklenmediğimizin bir açıklamasının getirilmesidir. Çünkü ahlaki özellikler ile doğal özellikler arasında zorunlu bir bağlılık ilişkisi kurulurken; unutulmamalıdır ki belirli doğal özelliklere veya insan eylemlerine iyi; belirli doğal özelliklere veya insan eylemlerine ise kötü gibi ahlaki özellikleri yüklemektediriz. Dahası; pek çok doğal özellik veya insan eylemi herhangi bir ahlaki özelliğe sahip değildir yani ahlaki yargılarımızla ilgisizdir.

b. Normatiflik - Kural Koyuculuk: Ahlakı, gerek felsefenin pek çok alanlarından gerekse bilimlerden ayıran en temel özelliği normatif olmasıdır. Ahlakı kendine has kılan bu özelliğini ahlaki olguların eylemlerimizi yönlendirici, eylemlerimize rehberlik eden, yol gösteren nitelikte olması olarak da ifade edebiliriz.

Ahlaki realist bir teori “Neden ahlaklı olmalıyım?” sorusuna cevap sunabilmelidir. Yani ahlaki özellikler veya ahlaki yükümlülükler insanlara bu yükümlülükler uygun eylemde bulunmaları için gerekçeler sunmalıdır. Ahlaki yükümlülüklerin eylem için oluşturduğu bu gerekçeler kategorik yani koşulsuz olmalıdır. Çünkü ahlaki yükümlülükler tüm insanlar için kişilerin olumsal arzularından bağımsız olarak geçerlidirler. Yani ahlaki özelliklerin bize yüklediği ahlaki yükümlülükler kişisel duygu ve düşüncelerimizden bağımsız olarak kesin ve koşulsuzdur ve kişisel duygu

6 Andrew Fisher, *Metaethics: An Introduction*, Acumen, Durham, 2011, s. 67.

7 Shafer-Landau, 2003, s. 78.

ve düşüncelerimizden bağımsız olarak ahlaki kurallara uyacak eylemler için gerekçeler oluştururlar.

Ahlaki yükümlülüklerin insanlara eylem için sunduğu gerekçeler kategorik olması yanında ağır basan ve bağlayıcı olmalıdır. Buna göre; ahlaki özelliklerin insanlara eylem için oluşturduğu koşulsuz gerekçeler güçlü, ağır basan ve ihmal edilmesi zor olan gerekçeler olmalıdır. Bu özellik ahlakla benzer hatta zaman zaman rakip konumda olabilen toplumsal gelenek, görgü kuralları, hukuk gibi diğer eyleme ilişkin yönlendirici nitelikteki alanlarla kıyaslanarak daha iyi ifade edilebilir.

Toplumsal gelenekleri ele alırsak; bunlar da en azından o toplumdaki herkes için koşulsuz gerekçeler sunarlar. Ancak gerek o toplumdaki kişiler gerekse o topluma yabancı olan yeni katılmış bir kişi, toplumsal geleneklerin pek çoğunu kolayca ihmal edebilir, dikkate almayabilir. Hâlbuki aynı şeyi ahlaki yükümlülükler için söylemek mümkün değildir. Ahlakî özellikler insanlara eylem için ağır basan, bağlayıcı, güçlü gerekçeler sunar ve bu gerekçeleri ihmal etmek, yok saymak diğer eyleme ilişkin alanlara kıyasla daha zordur.⁸ Yani normatiflik özelliği ahlaki yükümlülüklerin tüm rasyonel kişilere eylem için kategorik ve ağır basan gerekçeler sunmasıdır.

c. Ahlakî Bilgi: Ahlakî realist teorinin sağlaması gereken üçüncü felsefi kriter ise ahlakî bilgidir. Bu kriter; ahlaken sorumlu kişilerin, sorumlu oldukları ahlakî yükümlülüklerle ulaşmalarının olması gerektirir. Yani ahlakî olgulardan veya en azından ahlakî olgulardan türeyen ahlakî emir ve yasaklardan haberdar ve bunların farkında olmaları gereklidir. İnsanların geneli tarafından doğru kabul edilen ahlakî önermelerin; kapsamlı bir mutabakat ile bilinmesinin nasıl gerçekleştiğinin ahlakî realist teori tarafından açıklanması gereklidir.

Eğer ahlakî yükümlülükler tüm rasyonel insanlar için geçerliyse; eylemlerimizi yönlendirecek ahlakî yükümlülükler gizli değil, ulaşımı kolay ve herkese açık olmalıdır.⁹ Normal bir yetişkin insanın ahlakî normları anlaması ve bunlar üzerine düşünebiliyor olması gerekmektedir ve ahlakî realist teori bu imkanı bizlere sunabilmelidir.¹⁰ İlgili teori, ahlakî bilgiyi

8 Richard Joyce, *The Evolution of Morality*, MIT Press, , Massachusetts, 2006, s. 62, 63.

9 Louis P. Pojman, James Fieser, *Ethics: Discovering Right and Wrong*, 6. bs., Wadsworth Publishing, Belmont, 2009, s. 8.

10 Matthew Carey Jordan, "Some Metaethical Desiderata and the Conceptual Resources of Theism", *Sophia*, Vol. 50, No. 1, Nisan 2011, s. 43, 44.

insanların hangi kaynaktan aldığını yani duyuşsal algı, mantıksal çıkarım, şahitlik, sezgi¹¹ gibi olası bilgi kaynakları ile ahlaki normlara ulaşmamızı veya ahlaki normları çıkarsayabilmemizi sağlamalıdır.

d. Ahlaki Sezgilerle Uyumluluk: Son felsefi kriter; ahlaki realist teorisinin sunduğu ahlaki önermelerin genel kabul görmüş ahlaki normlarla uyumlu olmasıdır. Dolayısıyla “ahlaki sezgilerle uyumluluk” kriteri, bir önceki kriter olan “ahlaki bilgi” kriteri ile yakın ilişkilidir. Eğer teori, ahlaki normları sunamıyorsa veya bu teoriden ahlaki emir ve yasakları elde edemiyorsa, teorisinin ahlaki sezgilerle uyumlu olmaması veya olması söz konusu değildir.

Bu kriteri daha da açarsak; ahlaki normlar bir eylemin kötü olması ve ceza gerektirdiğini düşünmemiz veya ahlaki olarak iyi olması ve övülen olması ile uyumlu olmalıdır.¹² Örneğin küçük çocuklara işkence edilmesini hoş gören veya öven normları sunan bir ahlak teorisi genel kabul görmüş bir ahlaki yargı ile açıkça çelişmektedir. Ahlaki realist teori, genel kabul görmüş ahlaki yargılarımızla uyumlu olduğu ölçüde başarılıdır.

3. Ahlak Felsefesinde Olgı - Değer Ayrımı:

David Hume (1711-1776) ve G. E. Moore’ın (1873-1958) olgu-değer ayırımına ilişkin argümanlarını, kısaca ifade etmek gerekirse; David Hume olgu önermeleri ile değer önermeleri yani ahlaki önermelerin birbirinden bağımsız olduğunu, tamamen betimsel bir önermeden ahlaki bir önermenin çıkarılamayacağını ifade eder. G. E. Moore ise ahlaki özelliklerin, ahlaki özellikler özelinde ise “iyi” özelliğinin kompleks olmayan, daha basite indirgenemez, tanımlanamaz yalın, basit bir özellik olduğunu savunmuştur.

3.1. Hume Yasası:

Hume Yasası, tümdengelimsel mantığın temel ilkelerinden biri olan bir argümanda öncüllerde bulunmayan bir şeyin sonuçta da çıkarsanamayacağı ilkesine dayanır. Buna göre Hume Yasası; tamamen betimsel “-dir, -dır” içeriğe sahip öncüllerden, değer veya normatif “-meli,

11 J. L. Mackie, *Ethics: Inventing Right and Wrong*, 12. bs., Penguin Books, New York, 1977, 1990, s. 39.

12 Joyce, 2006, s. 174.

-malı” içeren bir sonuç çıkarımı yapamayacağımızı ifade eder. Eğer böyle bir çıkarım yapmış isek ya çıkarımımız hatalıdır; ya da öncüllerden en az biri normatiftir veya gizli olarak bir normatif önerme doğru varsayılmıştır. Tamamen betimsel önermelerden, değer önermelerinin elde edilemeyeceği ahlaki önermelerin doğruluk değeri alamaması, anlamsız olması anlamına gelen gayri-bilişselci pozisyon dolayısıyla ahlaki anti-realizmin benimsenmesi olarak da yorumlanmıştır.

Teorik aklın sınırlarını, olguların varlığı yani duyu izlenimleri yoluyla elde edilen bilgi, bu algılar ve bu algılara karşılık gelen ideler arasındaki ilişki olarak tanımlayan David Hume; teorik aklın durağan olduğunu savunur. Ahlakın ise pratik aklın konusu olup; ahlaki yargılarımızın arzularımızla ilgili olduğunu ve bizi birtakım eylemlere yönelttiğini veya eylemlerden alıkoyduğunu ve teorik akıldan bağımsız ve farklı olduğunu ifade eder. Tutkuların, iradenin ve eylemlerin teorik aklın konusu olmayacağını belirtir. Sonuç olarak; ahlağın akıldan türetilmeyeceğini savunur.¹³

Hume Yasası olarak literatüre geçen; tamamıyla olgusal önermelerden, bir değer önermesinin tümdengelsel olarak çıkarılamayacağı olarak ifade edilen mantık yasası, David Hume tarafından aşağıdaki şekilde ifade edilmiştir;

Bu akıl yürütmelere belki de biraz önemli görülebilecek bir gözlem eklemekten yapamayacağım. Şimdiye dek karşılaştığım her ahlak dizgesinde her zaman yazarın bir süre olağan akıl yürütmeler yoluyla ilerlediğine ve bir Tanrının varlığını doğruladığına, ya da insan sorunlarıyla ilgili gözlemlerde bulunduğu dikkat etmişken, birden bire önermelerin olan bağları olan dir ve değildir yerine gerek ve gerek değildir ile bağlı olmayan hiçbir önerme ile karşılaşmadığımı fark etmek beni şaşırttı. Bu sezilmesi zor bir değişimdir; ama aynı zamanda son derece önemlidir. Çünkü bu gerek ya da gerek değildir belli bir yeni ilişkiyi ya da doğrulamayı ifade ettiği için, gözlenmesi ve açıklanması zorunludur; aynı zamanda tamamıyla kavranamaz görünen bu şey için de, bu yeni ilişkinin nasıl olup da kendisinden tamamıyla farklı olan diğer ilişkilerden çıkarıldığı konusunda bir açıklama yapılmalıdır. Ancak yazarlar genellikle bu uyarıyı yapmadıkları için, bunu okurlara tavsiye etmeyi görev biliyorum ve inanıyorum ki bu küçük

13 David Hume, *A Treatise of Human Nature*, 16. bs., Londra, Penguin Books, 1739, 1969.

dikkat tüm kaba ahlak dizgelerini alt üst edecek ve bize erdemsizlik ve erdem ayrımının salt nesnelere ilişkin ilişkilerine dayanmadığını ve ayrıca usun bu ayrımı algılamadığını gösterecektir.¹⁴

Gerek David Hume'un ahlak görüşünün gerekse yukarıdaki paragrafın nasıl anlaşılması gerektiği konusunda farklı yorumlar vardır. David Hume'un bilgiye çizdiği sınırlar ve ahlaki yargıları bu sınırların dışında tutması ve ahlaki yargılarımızın duygularımız veya ortak duygudaşlığımız olduğunu savunmasından hareketle; O'nun 20. yüzyıldaki Mantıkçı Pozitivizm akımının ahlak felsefesindeki yansıması olan Gayri Bilişselciliğin yani ahlaki önermelerin bilgi değerinin olmadığı ilk savunucusu olduğunu ifade edenler olmuştur. Dolayısıyla bu paragraf ve Hume Yasası da gayri bilişselci pozisyonun benimsenmesi olarak yorumlanmıştır.¹⁵

Bunun tersine Hume Yasası olarak ifade ettiğimiz tezi de aslında David Hume'un savunmadığı, sadece mevcut ahlak sistemlerindeki probleme dikkat çektiği ve benzeri farklı David Hume yorumları da mevcuttur.¹⁶ Hume'a konuya ilişkin nasıl bir felsefi görüşün atfedilmesi gerektiğinden bağımsız olarak, incelemek istediğim problem Hume Yasası yani tamamıyla olgusal önermelerden, normatif bir önermenin tümdengelsel olarak çıkarılıp çıkarılmayacağı olacaktır. Buradan hareketle de gayri bilişselcilik-bilişselcilik ve ahlaki realizm-ahlaki antirealizm tartışmasında nasıl bir pozisyon alınması gerektiği olacaktır.

Hume Yasası, yani olgu önermeleri ile değer veya normatif önermelerin birbirinden özünde farklı olması, "olan" hakkındaki bilgimizin "olması gereken" hakkında bize yardımcı olamayacağını, dünya hakkında her şeyi bilsek bile dünyanın nasıl olması gerektiği hakkında bir şey bilemememizin mümkün olduğunu ifade eder.¹⁷

14 David Hume, *İnsan Doğası Üzerine Bir İnceleme*, Çev. Ergün Baylan, Ankara, BilgeSu Yayıncılık, 2009, III. Kitap, I. Bölüm, Kısım 1.

15 Gordon Graham, *Theories of Ethics*, New York, Routledge, 2011, s. 5.

16 A. C. MacIntyre, "Hume on "Is" and "Ought"", *The Philosophical Review*, Vol: 68, No: 4, 1959. Geoffrey Hunter, "Hume on Is and Ought", *Philosophy*, Vol: 37, No: 140, Nisan 1963.

17 Scott M. James, *An Introduction to Evolutionary Ethics*, Malden: Wiley-Blackwell, 2011, s. 136.

3.1.1. Hume Yasası'na itirazlar:

Bu alt başlıkta Hume Yasası'na getirilmiş bazı itirazlar ve Hume Yasası'nın ortaya koyduğu tamamen betimsel önermeler ile değer önermeleri arasındaki boşluğu kapatmaya yönelik girişimleri ele alacağım. Burada John Searle, Max Black'in argümanlarını ele alacağım.

3.1.1.1. John Searle ve Kurumsal Olgular:

John Searle, "Kurumsal Olgular" adını verdiği kavramdan hareketle Hume Yasası'na itiraz etmiş ve Hume Yasası'na karşı bir örnek sunmuştur. Tamamıyla betimsel önermelerden normatif bir önerme çıkardığını iddia ettiği argüman ve öncülleri aşağıdaki gibidir.

1. Jones "Smith, sana 5 \$ vermeye söz veriyorum" dedi.
2. Jones, Smith'e 5 \$ vermeye söz verdi.
3. Jones, kendisini; Smith'e 5 \$ ödeme yükümlülüğü altına soktu.
4. Jones, Smith'e 5 \$ ödeme yükümlülüğü altındadır.
5. Jones, Smith'e 5 \$ ödemelidir.¹⁸

Searle, ilk 4 önermenin tamamen olgusal, 5. önerme yani sonuç önermesinin ise normatif olduğunu savunmuş. Her bir önermenin bir önceki önerme veya önermelerden olumsal olarak değil zorunlu olarak çıkarıldığını veya bu çıkarsama için eklenmesi gereken ara önermelerin değer önermeleri olmadığını savunmaktadır.¹⁹

Searle, 1. önermeden 2. önermenin zorunlu olarak çıkarılacağını ifade eder. 2. önermenin 3. önermeyi zorunlu olarak gerektirdiğini ancak olası itirazlara karşı 2a ara önermesinin eklenebileceğini ifade eder.²⁰

2a. Bütün söz verme eylemleri, insanın kendisini söz verilen şeyi yapma yükümlülüğüne sokan eylemlerdir.²¹

3. önermeden 4. önermeye sıçrarken de aşağıdaki iki ara önermenin gerekliliğini kabul eder.

18 John R. Searle, "How to Derive "Ought" From "Is"", *The Philosophical Review*, Vol. 73, No. 1, Ocak 1964, s. 44.

19 John R. Searle, "How to Derive "Ought" From "Is", s. 44.

20 John R. Searle, "How to Derive "Ought" From "Is", s. 44, 45.

21 John R. Searle, "How to Derive "Ought" From "Is", s. 46.

3.a. Diğer tüm durumlar sabittir.

3.b. Diğer tüm durumlar sabit iken; kendini yükümlülük altına sokan bir kişi, yükümlülük altındadır.²²

Searle, 4. önermeden 5. önermeyi elde ederken de aşağıdaki ara önermeyi eklemiştir.

4.a. Diğer tüm durumlar sabittir.

Searle, “-dir, -dır” önermesi yani tamamıyla olgusal önermeden, “-meli, -malı” önermesi yani normatif önerme çıkarsadığını, eklenen ara öncüllerin ahlaki veya değer önermesi olmadığını ve sonucun da koşullu yani hipotetik bir norm değil koşulsuz yani kategorik bir normatif önerme olduğunu savunmuştur.²³

Searle, bu argümanından sonra olgular ile değerler arasında var olduğu kabul edilen ayrımı ve sebeplerini açıklar. Searle’e göre, klasik deneyci yaklaşım kullandığımız dilin dünya ile olan ilişkisini açıklarken betimsel önermeler ile değer önermeleri arasında büyük bir boşluk ortaya koyar. Searle’e göre bunun nedeni betimsel önermelerin nesnel, değer önermelerinin öznel olmasıdır. Ayrıca betimsel önermelerin görevi dünyanın nasıl olduğunu tanımlamak iken değer önermelerinin görevi kişilerin duygu, eğilim, övgü ve kınamalarını ifade etmektir. İki önerme türünün işlevleri arasında bu farklılıktan hareketle iki önerme türü arasında büyük bir mantıksal uçurum görmekteyiz.²⁴

Searle, bu klasik deneyci bakış açısının “söz verme” ile ilgili yukarıda verdiği örnek ve benzeri birtakım durumlarda çalışmadığını savunmaktadır. Searle’e göre, “Jones evlendi”, “Smith söz verdi” gibi önermeler “Aracım 80 km hızla gidiyor”, “Jones 180 cm boyundadır” önermeleri gibi tamamen betimsel önermeler olmakla beraber, ilk gruptaki önermeler, ikinci gruptaki betimsel önermelerden açıkça farklı gözükmektedir. Searle’e göre bu iki önerme grubundan her biri nesnel olgulara dayanmakla birlikte, ilk gruptaki önermeler ayrıca bir takım “kurum”lara atıf yapmaktadır. Searle, ilk gruptaki olguları “kurumsal olgular (institutional facts)”

22 John R. Searle, “How to Derive “Ought” From “Is”, s. 46.

23 John R. Searle, “How to Derive “Ought” From “Is”, s. 48.

24 John R. Searle, “How to Derive “Ought” From “Is”, s. 52, 53.

olarak isimlendirirken; ikinci gruptaki olguları ise “kurumsal olmayan” veya “kaba olgular (brute facts)” olarak isimlendirmektedir.²⁵ Yani birinci gruptaki önermeler seslendirildiğinde bahsedilen kurumsal olgulara atfı yapılmadığı sürece aynı anlam içeriğini ifade edemezler.

Searle “kurumsal olguları” daha belirli biçimde açıklamak için de “düzenleyici kurallar” ve “kurucu kurallar” ayrımı yapar. “Düzenleyici kurallar” bu kurallar öncesinde var olan birtakım davranışları düzenler. Yemek yemenin, yemek yeme kuralları öncesinde ve bu kurallardan bağımsız olarak var olması Searle tarafından buna örnek gösterilir. “Kurucu Kurallar” ise sadece o davranışı düzenlemez aynı zamanda o davranışı oluşturur ve tanımlar. Buna örnek olarak ise Searle, satranç oyununun, satranç oyununun kuralları tarafından oluşturulmasını örnek verir. Searle, tamamıyla betimsel önermelerden değer önermesi elde ettiğini savunduğu yukarıdaki örneği, yani “söz verme”yi “Kurumsal olgu”, “verilen sözlerinin tutulması gerekliliğini” ise “Kurucu Kurallar” içinde sayar.²⁶ Searle, sunduğu argümanda, kaba olgu olan 1. öncüldeki Jones’un sözlerinden, belirli bir kurumsal olguya başvurarak, bir değer önermesi elde ettiğini belirtmektedir.²⁷

Searle’e getirilebilecek eleştirilerin ilki 1. önermeden 2. önermeye geçiş ve 2. önermeden 3. önermeye geçiş ile ilgilidir. Mackie bu eleştirisinde, Searle’ün bir ikileme karşı karşıya olduğunu savunmuştur. Buna göre Searle’ün belirttiği “söz verme” kurumsal olgusunu ele alalım. Eğer bir kişi, bu kurumsal olguyu dışarıdan bir bakışla değerlendirdiğinde 1. önermeden 2. önermeye geçişte, dışarıdan değerlendiren kişiye “Eğer bir kişi söz verdiğini ifade eden bir cümle söylerse, o kişi bu kurumsal olgu içinde söz vermiş olur” kuralını kabul ettirmiş oluruz. Benzer şekilde, 2. önermeden 3. önermeye geçişte kurumsal olguyu dışarıdan değerlendiren kişiye, “Eğer bir kişi söz verirse, verdiği sözü yerine getirme yükümlülüğü altına girer” kuralını kabul ettirmiş oluruz ki bu şekilde yapılan tümdengelimsel çıkarımlarla elde edilen değer önermeleri kategorik önermeler değil belirli şartlara bağlı yani koşullu önermeler olmaktadır. Ya da o kurum içinde, o

25 John R. Searle, “How to Derive “Ought” From “Is”, s. 54, 55.

26 John R. Searle, “How to Derive “Ought” From “Is”, s. 55.

27 John R. Searle, “How to Derive “Ought” From “Is”, s. 56.

kurumda kabul ettirilen kurallar çerçevesinde ne yapması gerektiğini ifade eden betimsel bir önerme olmaktadır. Bu durumda Searle’ün makalesinde belirttiği amaç olan tamamen betimsel önermelerden değer önermesi elde etme amacına ulaşılammış olmaktadır.²⁸

Eğer kişi kurumsal olguyu içeriden değerlendirirse ilgili önermelerden sonuca ulaşmak için bir takım değer önermelerinin doğru kabul edilmesi gereklidir. Bunlar “Bir kişi söz verdiğini söylediğinde söz verdiği sonucuna varmalıdır” veya “Bir kişi söz verdiğinde, bundan doğan yükümlülüğünü yerine getirmelidir” önermeleridir. Bu durumda ise 5. önermedeki değer önermesi olan sonuca tamamen betimsel önermelerden değil betimsel önermeler ve bazı değer önermelerinden ulaşılmış oluruz.²⁹

Searle’e getirilecek eleştirilerden biri de 4. önermeden 5. önermeye sıçrarken eklediği ara öncül olan 4.a. öncülü ile ilgilidir. 4. önermeden 5. önermeyi zorunlu olarak elde etmek için Searle; 4.a. önermesine ihtiyaç olduğunu ifade etmiş ancak bu önermenin yine tamamen betimsel bir önerme olduğunu değer önermesi olmadığını savunmuştur. Bu önermeye ihtiyaç vardır çünkü Jones’un ödeme yapma yükümlülüğünü ortadan kaldıran, bu yükümlülüğüne ağır basan başka bir haklı gerekçe olabilir. Bu gerekçe doğal olarak başka bir ahlaki yükümlülüğe atf yapan bir durum olabileceği için 4.a önermesi değer önermesi olabilir. Hâlbuki 4.a önermesi Jones’un mevcut durumunda bağlayıcı olan başka herhangi bir ahlaki yükümlülük olmadığını varsaydığı için tamamen betimleyici bir önerme olamaz.³⁰

Searle, bu eleştirilere 1969 yılında dil felsefesi üzerine yazdığı eserinde daha önceki makalesindeki argümanını, o argümanı yapılan eleştiriler ışığında güncelleyerek cevap verdi. Buna göre öncelikle “söz verme” eyleminin totolojik olarak yükümlülük ifade ettiğini, bir kişi söz verdiğinde bu betimsel durumdan doğrudan yükümlülüğü çıkarabileceğimizi savundu. Ayrıca daha önceki argümanındaki 3.a ve 4.a ara önermelerindeki “Diğer durumlar sabit” ifadesinin “söz verme” dışında başka ahlaki

28 James, 2011, s. 154, 155. Mackie, 1977, 1990, s. 66-73.

29 James, 2011, s. 155. Mackie, 1977, 1990, s. 66-73.

30 James Thomson, Judith Thomson, “How not to Derive “Ought” from “Is””, *The Philosophical Review*, Vol. 73, No: 4, Ekim 1964, s. 512-514.

yükümlülüklerin olmadığını varsaydığı için değer önermesi olduğu eleştirisine karşı, bu önermelerde değişiklikler yaptı. Sonuç olarak kurumsal olgulardan tamamen betimsel ve totolojik önermeler ile değer önermeleri elde edilebileceğini savunmaya devam etti.³¹

3.a. Kendini yükümlülük altına sokan herkes; yükümlülük altındadır.

4.a. Bir kişi bir yükümlülük altında ise bu yükümlülüğüne istinaden yükümlülüğünü yerine getirmelidir.

Searle'ün bu güncellenmiş argümanındaki problem ise yukarıdaki değiştirilmiş 3.a. ve 4.a. öncülleri ile ulaşılması gereken sonuca zorunlu olarak ulaşılamayacağıdır. Yani sorun argümanın öncüllerinden sonucun zorunlu olarak çıkmaması yani tündengelimsel argümanın geçerli bir argüman olmamasıdır.³²

Searle'ün ilk argümanındaki 3.a ve 4.a öncüllerindeki gibi söz vermeye ağır basacak başka ahlaki yükümlülüklerin olmadığını varsayan bir genel olumsuzlayıcı değer önermesini eklemek ile güncellenmiş argümanındaki öncüllerden sonucun zorunlu olarak çıkmaması yani argümanın geçerli olmaması ikilemine karşı gözüken tek çıkış yolu şudur. Verilen sözün yerine getirilmesi yükümlülüğünün en yüksek, en önemli ahlaki yükümlülük olarak savunulmasıdır ki bu da pek gerçekçi gözükmemektedir. Ayrıca 2.a ara öncülünün de değer önermesi olmadığı iddiası ciddi biçimde tartışmaya açıktır. Searle'ün tamamen betimsel önermelerden, değer önermesi türetme girişimine ilişkin Thomas Perry'nin aşağıdaki paragrafının en gerçekçi değerlendirme olduğunu düşünüyorum.

“Searle “-dir -meli” türetimini başarılı olarak yapamamıştır ve bunu yapabilecek gibi gözükmemektedir. Belki de bu tip bir çıkarım ancak oyun, yönetmelik, sigorta gibi istisnaları bulunmayan veya ancak belirli sınırlı sayıda istisnaları bulunan kurallara dayanan kurumsal olgular için geçerli olabilir.”³³

31 John R. Searle, *Speech acts: an essay in the philosophy of language*, 12. bs., Cambridge: Cambridge University, 1969, 1987, s. 175-199.

32 Thomas D. Perry, “A Refutation of Searle's Amended `Is-Ought` Argument”, *Analysis*, Vol. 34, No: 4, Mart 1974, s. 134-136.

33 Thomas D. Perry, “A Refutation of Searle's Amended `Is-Ought` Argument” s. 139.

Sonuç olarak Searle'un tamamen betimsel önermelerden değer önermesi elde etme girişimi başarısız gözükmektedir. Searle'un birinci argümanında elde edilen değer önermesi tamamen betimsel önermelerden değil; gizli değer önermesi de içeren betimsel önermelerden elde edilmiştir. Searle'un ikinci argümanı ise birinci argümandaki sorunları çöze de başka bir sorunla karşı karşıyadır. Bu argüman ise geçerli bir argüman değildir. Yani tamamen betimsel önermelerin sonucu olarak sunulan değer önermesi argümanın öncüllerinden zorunlu olarak çıkarsanamamaktadır.

3.1.1.2. Max Black ve Edimsel Sözler:

Max Black, Hume'un olgu değer ayrımını aşma girişiminde, bütün değer önermelerinin tavsiye etme, teşvik etme gibi edimsel bir yönü olduğunu savunmuştur. Max Black argümanında tamamen olgusal olan ve edimsel olmayan önermelerden, edimsel özelliği olan bir değer önermesi elde etmeye çalışmıştır.³⁴ Black'in argümanı aşağıdaki gibidir.

1. Sen E'yi elde etmek istiyorsun.
2. M'yi yapmak, E'yi elde etmen için biricik yoldur.
3. Bundan dolayı, M'yi yapmalısın.³⁵

Black, ilk iki öncülün tamamen edimsel olmayan betimsel bir önerme olduğunu, son öncülün ise bu iki öncülden zorunlu olarak çıkan edimsel içeriği olan bir değer önermesi olduğunu savunmaktadır.

Öncelikle, Black'in argümanı geçerli bir argüman olmuş olsa bile, yani yukarıdaki iki öncülden üçüncü öncül zorunlu olarak elde edilse bile, üçüncü öncüldeki değer önermesi koşulsuz yani kategorik bir değer önermesi değildir. Üçüncü öncüldeki değer önermesi, ancak kişinin E'yi istemesine bağlı olarak doğru olan bir değer önermesi olabilir. Yani kişi E'yi istememesi durumunda, üçüncü önerme geçerliliğini kaybedecektir. Dolayısıyla burada elde edilen değer önerme konumuz gereği ihtiyacımız olan ahlaki önermenin gerekli özelliklerinden olan koşulsuz olma özelliğini taşımamaktadır. Sonuç önermesi koşullu bir değer önermesidir.

34 Max Black, "The Gap Between "Is" and "Should", *The Philosophical Review*, Vol. 73, No. 2, Nisan 1964.

35 Max Black, "The Gap Between "Is" and "Should" s. 173.

Buna ek olarak Black'in bu argümanının geçerli olmadığına dair de güçlü eleştiriler getirilebilir. Yukarıdaki edimsel ifadelerin ikinci kişi tarafından ifade edildiği düşünüldüğünde, ilk iki öncülü bilen bir kişinin üçüncü öncülü zorunlu olarak isteyeceği veya tavsiye etmek zorunda olduğu doğru değildir. Çünkü E'yi elde etmek isteyen kişi için bunu elde etmenin biricik yolunun M olması, bunu isteyen kişinin M'yi yapması için geçerli bir sebep olsa bile; üçüncü öncülü dile getirecek kişi için bu yeterli değildir. Sonuç öncülü olan üçüncü öncülü dile getirecek kişinin E'yi elde etmek isteyen kişinin E'yi elde etmesini isteyip istememesi tamamen boşluktadır. Sonuç öncülünü ifade edecek kişi, E'yi elde etmek isteyen kişinin, E'yi elde etmesini istemiyor ve bunun için iyi gerekçeleri olabilir.³⁶ Yani ilk iki öncülün üçüncü öncülün zorunlu olarak çıkarılması mümkün değildir. Aynı eleştiri, argüman üçüncü kişi tarafından ifade edildiğinde yani sonuç öncülü «Bundan dolayı M'yi yapmalıdır.» şeklinde ifade edildiğinde de aynı gerekçe ile geçerlidir.³⁷

Benzer durum argüman birinci kişi için ifade edildiğinde ve sonuç öncülü “M'yi yapmalıyım” şekline dönüştürüldüğünde de geçerlidir. Argümanı ifade eden kişi için E'yi yapmanın M'yi elde etmek için tek yol olması iyi bir gerekçe oluşturur ancak kişinin kendisine böyle bir edimsel söz söylemesini engelleyecek, M'yi elde etmek isteğine ağır basan başka istek, arzuları, ulaşmak istediği hedefleri bulunabilir. Bu da ilk iki öncülün üçüncü öncül olan değer öncülünün zorunlu olarak elde edilmesini engeller.³⁸

Sonuç olarak Max Black'in tamamen betimsel önermelerden değer önermesi elde etme girişimi de başarısız gözükmektedir. Çünkü Black'in argümanı öncelikle koşullu yani hipotetik bir değer önermesi sunar ki bu ahlaki önermelerin kategorik olma özelliği ile uyumsuz. İkinci olarak Max Black'in tümdengelsel argümanının öncüllerinden sonucu zorunlu olarak elde edemeyiz. Yani Black'in argümanı geçerli bir argüman değildir.

36 Winston Nesbitt, “Performatives and the Gap Between ‘Is’ and ‘Ought’”, *Australasian Journal of Philosophy*, Vol. 51, No: 2, Ağustos 1973, s. 168.

37 Winston Nesbitt, “Performatives and the Gap Between ‘Is’ and ‘Ought’”, s. 169.

38 Winston Nesbitt, “Performatives and the Gap Between ‘Is’ and ‘Ought’” s. 169, 170.

Hume Yasası ve bu yasanın aşmaya yönelik argümanları ve bunların ilgili meta etik problemler açısından sonuçlarını şöyle değerlendirebiliriz;

1. Hume Yasası yani tamamen betimsel önermelerden değer önermesi elde etmenin imkansızlığı, tümdengelimsel mantığın bir yasanı olarak geçerli gözükmektedir. Bu durumda tamamen betimsel önermelerden değer önermesi çıkarıma iddiasında bulunan bir argümanda ya gizli olarak bir değer önermesi varsayılarak çıkarım yapılmaktadır ya betimsel önermelerden en az bir tanesinde değer içeriği vardır ya da çıkarım yanlıştır yani argüman geçerli değildir.

2. Hume Yasası ve buna getirilen itirazların Ahlaki Bilişselcilik-Ahlaki Gayrı Bilişselcilik açısından şöyle değerlendirebiliriz. Hume Yasası; “tamamen” betimsel önermelerden değer önermesi elde edilemeyeceğini ifade eder. Gayrı Bilişselcilik ise ahlaki önermeler ile betimsel önermelerin birbirini dışlayan özellikte olduğunu yani hiçbir ahlaki önermenin betimsel içeriği, hiçbir betimsel önermenin de ahlaki-değer içeriği olmadığını savunur. Hume Yasasının “tamamen” betimsel önermelerden değer önermesi elde edilemeyeceği olduğu düşünülürse; Hume Yasasının geçerliliğinden Gayrı Bilişselcilik tezinin doğruluğunun zorunlu olarak çıkacağını savunmak olanaklı gözükmemektedir. Hume ahlakın akıldan türetilmeyeceği ve alıntıldığımız paragraftaki görüşleri nedeniyle bazı felsefeciler tarafından Gayrı Bilişselci pozisyonda görülse de; tanımladığımız şekliyle Hume Yasası tek başına Gayrı Bilişselci pozisyonu doğrulamak için yeterli değildir.

3. Hume Yasası ve bu yasanın geçerli olması ahlaki realizm-ahlaki antirealizm tartışması açısından şu şekilde yorumlanabilir. Hume Yasasının yani tamamen betimsel önermelerden değer önermesinin elde edilemeyeceği tezi ahlaki realizm ve ahlaki anti realizm lehine veya aleyhine delil oluşturamaz. Nesnel ahlaki realist pozisyon açısından yapılması gereken gizli olan ve mantıksal çıkarım için doğruluğu varsayılan değer önermesi veya değer içeriği olan betimsel önermenin doğruluğunun savunulmasıdır. Bu değer önermesinin doğruluğu ise yukarıda nesnel ahlaki realizm için ortaya konulan, ahlaki özellikler-doğal özellikler ilişkisi, normatiflik,

ahlaki bilgi, ahlaki sezgilerle uyumluluk kriterlerinin sağlanması ile mümkündür.

4. Dolayısıyla Hume Yasasının geçerli olması yani tamamen betimsel önermelerden değer önermesi elde edilmesinin imkansızlığı, tek başına gayri bilişselciliğin ve ahlaki anti realizmin kabulünü gerektirmez. Tamamen betimsel önermelerden değer önermeleri elde edilemez ancak bu durumdan hareketle değer önermelerinin doğruluk değeri alamayacağını ve değer önermelerinin betimsel içeriğinin olmadığını savunulması gayri bilişselciliğin ve dolayısıyla ahlaki anti realizmin doğruluğunun daha baştan varsayılmasıdır.

3.2. Moore, Açık Soru Argümanı ve Doğalcı Yanlış:

G. E. Moore'un 1903'te yayınlanan *Principia Ethica* isimli eseri ve özellikle eserinin "Ahlakın konusu" isimli ilk bölümü 20. yüzyıl ahlak düşüncesinde oldukça etkili olmuştur. Moore, eserinde ahlakın doğasını ve "iyi"nin nasıl tanımlanması gerektiğini araştırmıştır.³⁹

Moore öncelikle, bir şeyi tanımlamaktan neyi kastettiğini açıklar. O'na göre bir şeyi tanımlamak, o kelimenin ne için kullanıldığını söylemek değil o nesnenin gerçek doğasını tasvir etmektir. Moore'a göre bir şeyi tanımlamak ise ancak ilgili nesne veya kavram ancak basit olmayan yani kompleks, parçalara ayrılabilen bir şey ise geçerlidir.⁴⁰

Moore, "iyi" kavramı ile "sarı olma" kavramı arasında benzerlik kurarak her ikisinin de tanımlanamaz özellikler olduğunu, çünkü bunların daha küçük parçalara ayrılamayan basit kavramlar olduğunu savunur. Moore'a göre «iyi» belirli bir nesne veya varlık değil; belirli varlıklara veya eylemlere yüklenen bir özelliktir. Bu yüzden "iyi", yüklenildiği şeyden farklıdır, onunla özdeş değildir. Ayrıca, "iyi"nin yüklenildiği nesnenin "haz" gibi başka özellikleri de olabileceğini hatta pek çok insanın hazzın iyi olduğunu düşündüğünü belirtirken; itirazını ortaya koyar. Moore, hazzın iyi olabileceğini kabul ederken hazzın tek başına iyi olabileceğine, hazzın iyinin bizzat kendisi olduğu görüşüne itiraz eder. Yani "iyi"

39 G. E. Moore, *Principia Ethica*, Cambridge: Cambridge University Press, 1903, 1971, s. 5.

40 G. E. Moore, *Principia Ethica*, s. 7.

kavramının tanımlanabilir olduğu düşüncesine, yani başka kavramlara indirgenmesine karşı çıkar.⁴¹

Moore'a göre, ahlak felsefesinin amacı «iyi» olanı göstermek iken pek çok felsefeci «iyi» olan diğer özellikler ile «iyi»yi tanımlamaya yani bu diğer özelliklerin «iyi» ile tamamen aynı şey olduğunu göstermeye çalışmışlardır. Moore, eleştirdiği bu hataya “*Doğalcı Yanlış*” ismini vermiştir. Moore'a göre «haz»zın iyi olduğunu söylemekte bir problem yoktur; ancak “haz”zın “iyi” anlamına geldiğini veya “iyi”nin “haz” anlamına geldiğini veya “iyi” ile “haz”zın aynı şey olduğunu savunmak hatalıdır. Moore, “iyi” kavramı ile benzerlik kurduğu “sarı olma” özelliğinden örnek vererek; portakalın sarı olduğunu söylediğimizde, portakal ile sarının aynı şey olduğunu düşünmemiz gerekmez ve bunu düşündüğümüzde saçma sonuçlara ulaşacağımızı söyler.⁴²

Moore, “iyi” kavramının tanımlanamaz olduğu görüşü için “*Açık soru argümanı*”nı öne sürer. Moore'a göre bir şeyin gerçekten tanımlanabilmesi için tanımlanan nesne ve tanım ile ilgili soracağımız soruların «kapalı soru»lar olması gerekir. Kapalı soruya örnek olarak, bir kişinin bekar olduğundan bahsedildiğinde o kişinin evlenmemiş olduğunun hemen anlaşılması veya bir şeyin şeklinin kare olduğu söylendiğinde dört eşit kenarı ve dört dik açısı olduğunun hemen anlaşılmasını verebiliriz. Yani bahsedilen şeyin anlamının herhangi bir karışıklık olmadan o şeyin ne olduğunu belirlemesidir. Bunun tersine “açık soru”larda ise x 'i, y olarak tanımladığımızda, belirli bir x 'in y olup olmadığını sorabiliyorsak, bu soru açık sorudur ve x 'i y olarak tanımlayamamışızdır.⁴³

Moore, “iyi” kavramını tanımlamaya yönelik bütün girişimlerimizin başarısız olacağını savunur. “İyi”yi nasıl tanımlarsak tanımlayalım, “iyi”nin tanımı olarak sunulan şeyin gerçekten iyinin kendisi olup olmadığının anlamlı biçimde sorulması mümkündür. Örneğin “*iyi, hazzdır*” şeklinde tanımladığımızı varsayalım. Hazzın, iyi olması bu iki kavram arasında zorunlu bir bağlantı oluşturmaz. Tersine, hazzın belirgin biçimde farklı bir

41 G. E. Moore, *Principia Ethica*, s. 7-9.

42 G. E. Moore, *Principia Ethica*, s. 10-14.

43 Fisher, 2011, s. 12.

özelliğ olduğunu götürürüz. Bir şeyin haz verici olduğunu söylediğimizde bu şeyin iyi olduğunu zorunlu olarak apaçık biçimde söyleyemeyiz.⁴⁴

Moore, “iyi”yi her bir tanımlama girişiminin benzer şekilde başarısız olduğunu, “iyi” ile aynı anlama geldiği öne sürülen “haz”, “istenilen, arzu edilen”, “onaylanan” gibi şeylerin “iyi” ile aynı anlama gelmediğini, farklı anlamlarının olduğunu görüleceğini savunur. Moore’un “iyi”yi tanımlamanın mümkün olmadığını ve başka bir şeye indirgenemeyeceğini savunduğu bu argümanına “açık soru argümanı” ismi verilmektedir.⁴⁵

Moore argümanında “iyi” kavramının tanımlamaz olmasına gerekçe olarak “iyi”nin bir değer özelliği olmasını göstermez. Zaten yukarıda da ifade edildiği gibi “iyi”nin tanımlamaz olduğunu savunurken, doğal bir özellik olan “sarı olma” özelliği ile benzerlik kurar. Dolayısıyla Moore, olgu ve değer önermeleri arasında Hume’un yaptığı gibi mantıksal bir boşluk, uçurum olduğu düşüncesine başvuramaz.⁴⁶ Bu nedenle Hume ve Moore’un argümanlarının birbirinden bağımsız ve tamamen farklı argümanlar olduğunu belirtmek doğru olacaktır. Hume Yasası mantık ile ilgili iken Moore’un açık soru argümanı ahlaki semantik ve ontoloji ile alakalıdır.

Moore eserinde meta etik açısından üç temel pozisyon olduğunu ifade etmiştir. Bunlardan birincisi “iyi”nin basit, tanımlanamaz, kendine özgü bir özellik olduğu; ikincisi açık soru argümanında eleştirdiği görüşler yani “iyi”nin basit olmayan, tanımlanabilen bir özellik olduğu; üçüncüsü ise “iyi”nin hiçbir anlamı olmadığı yani ahlakın konusu olan bir şeyin gerçekte bulunmadığıdır.⁴⁷

Moore, indirgemecilik olarak ifade edebileceğimiz ikinci seçenek olan “iyi”nin basit olmayan bir özellik olduğunu savunan görüşleri doğalcı ahlak ve metafizik ahlak olarak ikiye ayırır. Doğalcı ahlakı, “iyi”yi tecrübelerimizin konusu olan bir şeye indirgeyen ahlak, metafizik ahlakı ise

44 Moore, 1903, 1971, s. 15-16.

45 Moore, 1903, 1971, s. 17.

46 Joyce, 2006, s. 148.

47 Moore, 1903, 1971, s. 15.

“iyi”yi “irade” gibi doğüstü bazı özelliklere indirgeyen veya bu özellikler ile tanımlayan ahlak olarak ifade etmektedir.⁴⁸

Moore, açık soru argümanı sonucunda indirgemeci olan gerek doğalcı ahlak gerekse metafizik ahlak teorilerinin hatalı olduğunu, buradan hareketle ahlaki özelliklerin indirgenemez, kendine has, basit, doğüstü özellikler olduğunu yani ahlaki doğüstücülüğün doğru olduğunu savunmuştur.

Moore’un argümanı ve görüşleri ile ilgili öncelikli olarak belirtilmesi gereken Açık Soru Argümanının bir hata olarak sıklıkla Hume Yasası ile karıştırıldığı veya olgu-değer ayırımına ilişkin bir argüman olarak aynı sınıfta değerlendirildiğidir. Yukarıda da belirtildiği gibi Moore’un görüşleri ahlaki özelliklerin doğası ve bu özelliklerin nasıl anlaşılması ile ilgilidir. Moore’un argümanı mantık ve çıkarım ile ilgili değildir.

Moore’un bu çıkarımlarına rağmen Moore’un savunduğu açık soru argümanı ve doğalcı yanlışın geçerli olması durumunda aşağıdaki felsefi çıkarımları yapmanın daha doğru olacağını düşünüyorum;

1. Açık soru argümanına göre ahlaki özellikleri başka bir özellik ile tanımlamaya çalışan veya başka birtakım özelliklerle özdeş olduğunu savunan bütün görüşler yani tüm indirgemeci nesnel ahlaki realizmler geçersizdir. Bunlara örnek olarak hem ahlaki özellikleri “haz”, “daha çok evrimleşmiş olmak” gibi doğal veya doğa bilimlerinin konusu olan doğalcı ahlaki realizmleri hem de “İyi, Tanrı’nın irade ettiği şeydir” gibi teistik teorileri örnek verebiliriz.

2. Moore, “iyi”nin tanımlanamayacağından hareketle, tüm doğalcı nesnel ahlak teorilerinin hatalı olduğunu savunsa da 1980’lerde savunulan Cornell Realizm, hem doğalcılığı hem de ahlaki özelliklerin diğer özelliklere indirgenemez, diğer özelliklerle tanımlanamaz, kendine has özellikler olduğunu savunmuştur. Dolayısıyla doğalcı ahlak teorilerinden indirgemeci olanlar açık soru argümanından etkilense de indirgemeci olmayan doğalcı ahlak olarak tanımlayabileceğimiz Cornell Realizm⁴⁹, doğalcı yanlışa düşmemektedir ve açık soru argümanından bağıştıktır. Yani açık soru ar-

48 Moore, 1903, 1971, s. 38, 39.

49 Cornell Realizm hakkında kapsamlı bilgi için bkz. Alexander Miller, *An Introduction to Contemporary Metaethics*, Oxford, Polity Press, 2003, s. 138-177.

gümanından etkilenmeyen tek pozisyon Moore'un savunduğu ahlaki özelliklerin doğaüstü, indirgenemez özellikler olduğunu savunan doğaüstücü ahlak değildir.

3. Son olarak, Moore'un açık soru argümanının doğru olduğu kabul edildiğinde, bu argüman ancak yukarıda değindiğim gerek doğalcı gerek teistik tüm indirgemeci ahlak teorilerini dışlar. Ancak açık soru argümanının doğru olması tek başına, indirgemeci olmayan doğaüstücü ahlaki realizmin doğru olduğunu kabul etmemiz için yeterli değildir. Açık soru argümanından bağımsız olan indirgemeci olmayan bu meta etik görüşler, daha önce özetlediğim, bir nesnelci ahlaki realist teorinin sağlaması gereken felsefi kriterler olan ahlaki özellikler-doğal özellikler ilişkisi, normatiflik, ahlaki bilgi ve ahlaki sezgilerle uyumluluk kriterlerini sağlamalıdır veya bu kriterleri sağladığı ölçüde tutarlı ve başarılıdır.

3.2.1. Açık Soru Argümanına İtirazlar:

3.2.1.1. William Frankena ve Açık Soru Argümanı:

William Frankena, 1938 yılında yayınlanan makalesinde Moore'un açık soru argümanı ve Moore'un eleştirdiği görüşleri "Doğalcı Yanlış"a düşmekle suçlamasını ustaca bir hile olarak değerlendirmiştir. Frankena makalesinde Moore'un eleştirdiği indirgemeci ahlak teorilerinin hatalı olabileceğini ancak bu düşünme şekillerinin "mantık hatası" olmadığını savunmuştur.⁵⁰

Frankena, Moore'un argümanını, bir şeyin ancak kendisi olması başka bir şey olmaması ve iki farklı özelliğin birbirleriyle özdeşleştirilmesinin gerekliliği olarak tekrar ifade eder. Buna göre eğer iki ayrı özellik var ise bunlar özdeş değildir.⁵¹

Frankena'ya göre tanımlanamayacak bir özelliği tanımlamak veya farklı iki özelliği özdeşleştirmek hata olmuş olsa bile bunu ahlak felsefesine uygulayabilmemiz için «*Hangi özellikler tanımlanamaz?*» sorusunun cevabı verilmelidir. Moore'un argümanının eksikliği ve belki de hileli kısmı "iyi" özelliğinin daha baştan tanımlanamaz bir şey olarak varsayılmasıdır

50 William Frankena, "The Naturalistic Fallacy", *Mind*, Vol. 48, No: 192, Ekim 1939, s. 464.

51 William Frankena, "The Naturalistic Fallacy", s. 472.

ki bu savunulan şeyin doğru olduğunun baştan kabul edilmesidir. Bu ise Frankena'ya göre daha baştan sezgicilik yani ahlaki özelliklerin doğaüstü, kendine has indirgenemez özellikler olduğu lehine, doğalcılık veya diğer indirgemeci ahlak görüşleri aleyhine haksız bir varsayımdır.⁵² Yani Moore'un argümanının sonuçlarına ulaşabilmemiz için "iyi" kavramının tanımlanamayacağına ilişkin bağımsız bir argümana ihtiyaç vardır.

Ahlaki özelliklerin, diğer özellikler yoluyla tanımlanması girişimlerinin bazılarının başarısız olması ise tek başına ahlaki özelliklerin tanımlanamaz olduğu veya ahlaki özellikleri tanımlamaya çalışmanın bir "mantık hatası" olduğu sonucunu doğurmaz.⁵³

Frankena'nın bu itirazına verilebilecek cevaplardan biri "iyi" kavramının örneğin "arzuladığımız şeyler" olarak tanımlanarak insanlara sorulduğunda, insanların bu tanıma kafa karışıklığına düşmeden kabul etmediklerinin görüleceği, bunun ise gerek bu tanımın doğruluğu gerekse "iyi" kavramının tanımlanabilirliği üzerine şüphe uyandıracağı şeklindedir. Argüman bu şekliyle daha kabul edilebilir durumdadır ancak diğer yandan Moore'un argümanına göre oldukça yumuşatılmış, iddialı olmayan bir hale girmiş gözükmektedir.⁵⁴ Argümanın bu halinin problemi ise "iyi" kavramının tanımlanamazlığı ve indirgenemezliğine ilişkin kesin bir yargıya varmamasıdır ki bu açık soru argümanını geçersiz kılar.

Sonuç olarak; "iyi" kavramının tanımlanamaz basit bir özellik olduğunun gösterilmesi için Moore'un sunduğu gerekçeler yetersiz gözükmektedir. "İyi"yi tanımlamaya yönelik bazı girişimlerin başarısız gözükmesi tek başına "iyi"nin tanımlanamayacağını göstermek için yeterli gözükmemektedir. «İyi»nin tanımlanamaz hem de doğaüstü kendine has bir özellik olduğunun savunulması için bağımsız argümanlara ihtiyaç vardır.

3.2.1.2. Açık Soru Argümanı ve Ontolojik Zorunluluk:

Açık soru argümanına getirilen ikinci itiraz, Moore'un argümanında iki özellik arasındaki zorunlu ilişkinin anlama yani analitikliğe dayanması gerektiğini varsaymasıdır. Buna göre bir kavram ancak aynı "anlam"a

52 William Frankena, "The Naturalistic Fallacy", s. 473.

53 William Frankena, "The Naturalistic Fallacy", s. 476.

54 Fisher, 2011, s. 15-16.

gelen başka bir kavramla tanımlanabilir ve özdeştir. Hâlbuki öncülüğünü Putnam ve Kripke'nin yaptığı görüşe göre iki özellik, esasen aynı özellik ise aralarında semantik bir ilişki olmak zorunda değildir; bu iki özellik arasındaki ilişki zorunlu ontolojik bir ilişki de olabilir.⁵⁵

Ontolojik zorunluluğa verilen en meşhur örnek su ile H₂O arasındaki ilişkidir. Su ile H₂O'nun özdeş olduğunu ancak kimya alanında 19. yüzyılda yapılan çalışmalar ile bilebilmekteyiz. Su ile H₂O arasındaki zorunlu ilişki a priori bir ilişki değil a posteriori ilişkidir. Suyun H₂O ile aynı şey olması bu ikisinin aynı anlama geldiğini ifade etmez. Örneğin 19. yüzyıl öncesindeki insanlar su ile H₂O'nun aynı şey olduğunu bilmeseler de bu su ile H₂O'nun aynı şey olduğu gerçeğini değiştirmez. Su ile H₂O'nun aynı anlama geldiğini veya aralarında semantik bir ilişki olduğunu savunmak şu an yaşayan genç insanlardan bazılarının veya ilkel kabilelerden insanların yani suyun atomsal bileşenlerinden haberdar olmayan insanların suyun anlamını bilmediğini iddia etmek olur ki bu saçma bir sonuç olur.⁵⁶

Yani Moore'un, bir özelliği belirleyen şeyin salt onun anlamı olduğuna dayanan görüşü bazı özdeşlik ilişkilerini açıklamak için yeterli olmamaktadır. Moore'un bu hataya düşmesinin sebebi 20. yüzyıl başlarında felsefede hakim olan ancak daha sonra gücünü yitiren a priori olma, analitiklik ve zorunluluk ile ilgili görüşlerdir.⁵⁷

“İyi” kavramının doğasını araştıran kişiler için Su ile H₂O arasındaki ilişkiye benzer bir ilişki kurmak ve bu ilişkiyi savunmak felsefi bir seçenek olarak bulunmaktadır. “İyi” veya başka bir kavramın doğasını araştırmak ve bu kavramla özdeş olan başka bir özelliğe ulaşmak için tek yol kavramsal analiz, eş anlamlılık değildir.

Sonuç olarak yukarıda özetlediğim Moore'un açık soru argümanına getirilen her iki itiraz da güçlü gözükmektedir. Öncelikle Moore'un “iyi”nin tanımlanamayacağı, başka bir özelliğe indirgenemeyeceği ve basit bir özellik olduğu iddiası savunulmaya muhtaçtır. İkinci olarak ise çağdaş

55 Nicholas L. Sturgeon, “Moral Naturalism”, *The Oxford Handbook of Ethical Theory*, editör: David Copp, New York: Oxford University Press, 2006, s. 114. Hilary Putnam, *Reason, Truth and History*, New York, Cambridge University Press, 1981. Saul Kripke, *Naming and Necessity*, Cambridge, Harvard University Press, 1980.

56 James, 2011, s. 152, 153. Fisher, 2011, s. 18-19.

57 Joyce, 2006, s. 152.

bilimsel verilerden de destek alan, ahlaki özellikler ile diğer özellikleri arasında kavramsal zorunluluk veya semantik bir ilişki dışında ontolojik zorunluluk veya a posteriori bir ilişki kurma seçeneğinin varlığı, indirgemeci nesnel ahlaki realist teoriler için bir seçenek olarak bulunurken, Moore'un açık soru argümanına karşı da ciddi bir eleştiri olarak sunulmaktadır.

Moore'un açık soru argümanının geçerli bir argüman olmamasının felsefi sonuçlarını şu şekilde ele almak doğru olacaktır;

1. Açık soru argümanı bir yandan indirgemeci ahlaki realist teorileri hedef alırken diğer yandan doğaüstücü ahlak realist teorileri destekler bir argüman olarak sunulmuştur. Açık soru argümanının geçersiz olması indirgemeci ahlaki realist teorilerin pozisyonunu güçlendirse de gerek doğalcı gerekse teistik indirgemeci ahlaki realist teoriler, ahlaki özellikler-doğal özellikler ilişkisi, normatiflik, ahlaki bilgi ve ahlaki sezgilerle uyumluluk olarak ifade edebileceğimiz nesnelci ahlaki realist teorilerin gerekleri olan felsefi kriterleri sağlamalıdır veya bu kriterleri sağladığı ölçüde tutarlı ve başarılıdır. Dolayısıyla açık soru argümanının zayıflığı ve geçerliliğini kaybetmesi indirgemeci ahlaki realist pozisyonların geçerli olması için tek başına yeterli değildir.

2. Açık soru argümanının hatalı olması tek başına doğaüstücü veya sezgici nesnel ahlak teorilerinin terk edilmesi için de yeterli değildir. Doğaüstücü ahlak teorileri de ahlaki özellikler-doğal özellikler ilişkisi, normatiflik, ahlaki bilgi ve ahlaki sezgilerle uyumluluk kriterlerini sağladığı ölçüde tutarlı ve başarılıdır.

Sonuç

Ahlak felsefesinde olgu-değer ayrımı olarak bilinen Hume Yasası ve Moore'un açık soru argümanı birbirinden bağımsız incelenmesi gereken iki farklı argümandır. Hume Yasası, tamamen betimsel önermelerden değer önermesinin elde edilemeyeceği tezi olarak geçerlidir. Gerek Searle gerekse Black'in tamamen betimsel önermeler ile değer önermeleri arasındaki boşluğu kapama girişimleri başarısız gözükmektedir. Bununla beraber sadece Hume Yasasından hareketle gayri bilişselciliğin ve dolayısıyla ahlaki anti realizmin savunulması mümkün değildir. Tamamen betimsel önermelerden değer önermesi elde edilemez ancak değer önermelerinin

bilgi değeri alamaması olan gayri bilişselciğin bilişselciliğe karşı üstün bir pozisyon olması için Hume Yasası dışında bağımsız argümanlar gereklidir. Hume Yasasından hareketle Gayri Bilişselciğin doğruluğunun savunulması ahlaki önermelerin betimsel değerinin olmadığına daha baştan doğru kabul edilmesidir ki bu aslında Gayri Bilişselciliğin ve dolayısıyla Ahlaki Anti Realizmin onaylanmasıdır.

Moore'un açık soru argümanı hem Hume Yasasından tamamen farklı bir argümandır hem de olgu-değer ayrımı ve mantıksal çıkarım ile ilgili bir argüman değildir. Moore'un argümanı ahlaki özelliklerin tanımlanabilirliği ve doğası ile ilişkilidir. Moore, bu argümanından hareketle ahlaki özelliklerin indirgenemez doğaüstü özellikler olduğunu savunmuştur ki; bu pozisyon ahlaki realist yani ahlaki özelliklerin betimsel bir değeri olduğunu kabul eden bir pozisyonudur. Moore'un açık soru argümanı ve indirgemeci meta etik teorilere yaptığı doğalcı yanlı eleştirisi başarısız gözükmektedir. Ayrıca Moore'un argümanı başarılı olsa bile tek başına doğa üstü nesnelci ahlaki realizm lehine bir argüman oluşturmaktan uzaktır. Moore'un argümanının başarısız olduğu durumda ise doğalcı, doğa üstü ve teistik ahlaki realist teorilerden hangisinin daha başarılı olduğu bu teorilerin sağlaması gereken ahlaki özellikler-doğal özellikler ilişkisi, normatiflik, ahlaki bilgi ve ahlaki sezgilerle uyumluluk kriterleriyle yakından ilişkilidir.

Öz

Ahlak Felsefesinde Olgu-Değer Ayrımı ve Nesnelci Ahlaki Realizm Açısından Değerlendirilmesi

Bu makalede ahlak felsefesindeki olgu-değer ayrımı problemini ve bu problemin ahlaki realizm açısından değerlendirmesini yapacağım. Öncelikle ahlaki realizmi tanımlayıp, türlerini kısaca ifade edecek ve ahlaki realizmin nasıl anlaşılması gerektiğini bazı felsefi kriterler ile özetleyeceğim. Sonrasında sırasıyla Hume Yasası ve Moore'un açık soru argümanı, bu argümana getirilen itirazlar ışığında Hume Yasası ve açık soru argümanının geçerliliklerini ele alacağım. Bununla beraber Hume Yasası

ve Moore'un açık soru argümanının ahlaki realizm açısından nasıl değerlendirilmesi gerektiğine ilişkin görüşlerimi ifade edeceğim.

Anahtar Kelimeler: Olgu-değer ayrımı, Ahlaki Realizm, Nesnelcilik, David Hume, G. E. Moore, Doğalcı Yanlış, Açık Soru Argümanı

Abstract

Fact-Value Distinction Problem in Ethics and its Interpretation with regards to Moral Realism.

In this article, I will discuss fact-value distinction problem in ethics and its interpretation with regards to moral realism. Firstly, I will define Moral Realism and types of it and summarize how to be understood it with some philosophical criteria. After that respectively I will discuss Hume's Law and Moore's open question argument and validity of them in the light of objections to them. At the same time I will state remarks on how to interpret Hume's Law and Moore's open question argument with regards to moral realism.

Keywords: Fact-Value Distinction, Moral Realism, Objectivism, David Hume, G. E. Moore, Naturalistic Fallacy, Open Question Argument

Kaynakça

- Black, Max, "The Gap Between "Is" and "Should"", *The Philosophical Review*, Vol. 73, No: 2, Nisan 1964, s. 165-181.
- Fisher, Andrew, *Metaethics: An Introduction*, Durham: Acumen, 2011.
- Frankena, William, "The Naturalistic Fallacy", *Mind*, Vol. 48, No: 192, Ekim 1939, s. 464-477.
- Graham, Gordon, *Theories of Ethics*, New York: Routledge, 2011.
- Hume, David, *A Treatise of Human Nature*, 16. bs., Londra, Penguin Books, 1739, 1969.
- Hume, David, *İnsan Doğası Üzerine Bir İnceleme*, Çev. Ergün Baylan, Ankara, BilgeSu Yayıncılık, 2009.
- Hunter, Geoffrey, "Hume on Is and Ought", *Philosophy*, Vol. 37, No: 140, Nisan 1962, s. 148-152.

- James, Scott M., *An Introduction to Evolutionary Ethics*, Malden: Wiley-Blackwell, 2011.
- Jordan, Matthew Carey, “Some Metaethical Desiderata and the Conceptual Resources of Theism”, *Sophia*, Vol. 50, No. 1, Nisan 2011, s. 39-55.
- Joyce, Richard, *The Evolution of Morality*, Massachusetts: MIT Press, 2006.
- Kripke, Saul, *Naming and Necessity*. Cambridge: Harvard University Press, 1980.
- Mackie, J. L., *Ethics: Inventing Right and Wrong*, New York: Penguin Books, 1977, 1990.
- MacIntyre, A. C., “Hume on “Is” and “Ought””, *The Philosophical Review*, Vol. 68, No: 4, Ekim 1959, s. 451-468.
- McLaughlin Brian, Bennett Karen, “Supervenience”, *Stanford Encyclopedia of Philosophy*, Haziran 10, 2014, (Çevrimiçi), <http://stanford.library.usyd.edu.au/entries/supervenience/>
- McMahan, Jeff, “Moral Intuition”, *The Blackwell Guide to Ethical Theory*, ed. Hugh LaFollette, Oxford: Blackwell, 2006, s. 92-110.
- Miller, Alexander, *An Introduction to Contemporary Metaethics*, Oxford: Polity Press, 2003.
- Moore, G. E., *Principia Ethica*. Cambridge: Cambridge University Press, 1903, 1971.
- Nesbitt, Winston, “Performatives and the Gap Between `Is` and `Ought`”, *Australasian Journal of Philosophy*, Vol. 51, No: 2, Ağustos 1973, s. 165-170.
- Perry, Thomas D., “A Refutation of Searle`s Amended `Is-Ought` Argument”, *Analysis*, Vol. 34, No: 4, Mart 1974, s. 133-139.
- Pojman, Louis P., Fieser, James, *Ethics: Discovering Right and Wrong*, Belmont: Wadsworth Publishing, 2009.
- Putnam, Hilary, *Reason, Truth and History*, New York: Cambridge University Press, 1981.
- Rachels, James, “Naturalism”, *The Blackwell Guide to Ethical Theory*, ed. Hugh LaFollette, Oxford: Blackwell, 2006, s. 74-91.
- Searle, John R., *Speech acts: an essay in the philosophy of language*, 12. bs., Cambridge: Cambridge University, 1969, 1987.
- Searle, John R., “How to Derive “Ought” From “Is””, *The Philosophical Review*, Vol. 73. No: 1, Ocak 1964, s. 43-58.

- Shafer-Landau, Russ, *Moral Realism: A Defence*, New York: Oxford University Press, 2003, 2009.
- Sturgeon, Nicholas L., “Moral Naturalism”, *The Oxford Handbook of Ethical Theory*, ed. David Copp, New York: Oxford University Press, 2006, s. 91-121.
- Thomson, James, Thomson Judith, “How not to Derive “Ought” from “Is””, *The Philosophical Review*, Vol. 73, No: 4, Ekim 1964, s. 512-516.
- Wielenberg, Erik J., “In Defense of Non-Natural, Non-Theistic Moral Realism”, *Faith and Philosophy*, Vol. 26, No: 1, Ocak 2009, s. 23-41.